

MONIKA MENKE

Katedra církevních dějin a církevního práva CMTF

Univerzity Palackého v Olomouci

ORCID: 0000-0002-2814-2524

SPOLUPRÁCE PŘI SPRÁVĚ MAJETKU ŘEHOLNÍHO INSTITUTU NA ÚZEMÍ MÍSTNÍ CÍRKVE

Obsah: Úvod. – 1. Církevní a státní předpisy pro správu majetku řeholního institutu v ČR. – 2. Odpovědnost za správu majetku v řeholním institutu. – 3. Koordinace správy řeholního majetku v místní církvi. – 4. Současná praxe v této oblasti v české katolické církvi. – Závěr

Úvod

Zasvěcený život v církvi je znamením a odkazem keschatologickým skutečností, vyjádřeným třemi sliby: chudoby, čistoty a poslušnosti. Slib chudoby není oproti čistotě a poslušnosti, které bývají zdůrazňovány silněji, o nic menší. Je znamením a specifickým svědectvím řeholníků a řeholnic o tom, že materiální dobra zdaleka nestojí na prvním místě v životě člověka¹. Dokumenty Apoštolského stolce z poslední doby reflektují silněji také i tento rozměr, jeho důležitost dokonce zapracovaly i do oblasti formace v řeholních institutech. V článku se chceme zaměřit spolupráci řeholních institutů v oblasti materiální a správy majetku na území místní církve. Konkrétní výchozí bod zahrnuje také současnou situaci v české katolické církvi, kde dochází k realizaci zákona č. 428 /2012 Sb., o majetkovém vyrovnání

¹ Srov. JAN PAWEŁ II, *Posynodalna adhortacja apostolska o zyciu konsekrowanym i jego misji w Kościele i w świecie Vita consecrata*, 25.03.1996, n. 89-90.

s církvemi a náboženskými společnostmi: tímto zákonem zaniklo jedno z tzv. zvláštních práv církví a náboženských společností, realizovaných dříve dle § 7 zák. č. 3/2002 Sb., a to právo „být financovány dle zvláštního právního předpisu o finančním zabezpečení církví a náboženských společností“² a církevní subjekty, tedy i řeholní společenství, jsou nuceny se s tímto ustanovením vypořádat především vzhledem k budoucnosti institutu. Nicméně užívání majetku patří v každém případě k podstatné části lidského života, a tak je jen dobře, že i řeholníci jsou s touto oblastí více konfrontováni především v posledních dvou instrukcích Kongregace pro instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života.

1. Církevní a státní předpisy pro správu majetku řeholního institutu v ČR

Správa majetku v institutech zasvěceného života a společnostech apoštolského života (dále zjednodušeně „správa řeholního majetku“) se řídí obecnou církevní normativou, obsaženou především ve druhé knize (kán. 634–640; 668 § 1-5; 741 § 1-2) a páté knize CIC/1983,

² Srov. J. Kříž, *Zákon o církvích a náboženských společnostech – komentář*, Praha 2011, s. 114-115: Církev přišly nejen o majetek ale i o tradiční zdroje financování po převratu v roce 1948, kdy jim byl zákonem č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem (a navazujícími vládními nařízeními) takto vnucen systém státního financování. Komunistická moc přijetí tohoto zákona prezentovala jako vstřícný krok k církvím, protože jim umožní zbavit se hmotného majetku a soustředit se zcela na duchovní činnosti. Kromě toho ovšem zákon v původním znění obsahoval i řadu represivních opatření (institut státního souhlasu k působení v duchovní správě, státní dozor nad majetkem církví, porušení zákona chápáno jako přestupek nebo trestný čin atd.). Zákon č. 428/2012 Sb. ze dne 5. 12. 2012 nabyl účinnosti dne 1. 1. 2013 a je kombinací fyzické restituce (ovšem pouze z majetku státu a s omezeními) v odhadované výši 75 mld. Kč a finanční kompenzace 59 mld. Kč v poměru 80%, které získá římskokatolická církev, a 20% pro další církve a náboženské společnosti. Podrobněji k vývoji zákona např. M. MENKE, *Proces kształtowania nowego modelu relacji pomiędzy Kościołem a Państwem w Republice Czeskiej po wyrownaniu majątkowym*, w: *Kościół i Prawo* 3(16) 2014, nr 1, s. 209-225.

partikulární normativou místních církví³, vlastním právem jednotlivých řeholních institutů⁴ i legislativou konkrétního státu. Kongregace pro instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života vydala v roce 2014 *Okružní list* s orientační směrnicí⁵, kde hovoří o potřebě hledání konkrétních i nových způsobů této správy i autonomii jednotlivých institutů a oznámila v blízké době přípravu instrukce pro tuto oblast. Tato instrukce byla publikována začátkem roku 2018 pod názvem *Economia a servizio del carisma e della missione*⁶.

Evangelijní rada chudoby, ke které se zasvěcené osoby zavazují prostřednictvím slibů či jiných posvátných závazků, v sobě zahrnuje závislost na představených a omezení v užívání a nakládání s osobním majetkem. Veškerý majetek, který řeholník získává vlastní činností nebo ve vztahu k institutu (stejně jako mzda, plat, důchod, podpora, pojištění řeholníka atp.), se stává majetkem institutu (srov. kán. 668 § 3 a 5). Vlastní právo institutu pak má specifikovat především kmenový majetek institutu (kán. 1291)⁷ a hranice řádné a mimořádné správy (kán. 638 § 1), jakož i interní kontrolní struktury pro jeho

³ Základní zásady dává v ČR *Obecně závazné nařízení ČBK* ve věcech správy církevního majetku ze dne 17. 10. 2016.

⁴ Kán. 635 § 2: Úkolem vlastního práva každého institutu je vydat vlastní normy o využití a správě majetku, přičemž je třeba mít dobře na zřeteli podporu, ochranu a konkrétní vyjádření chudoby, jež je institutu vlastní.

⁵ CONGREGAZIONE PER GLI ISTITUTI DI VITA CONSACRATA E LE SOCIETÀ DI VITA APOSTOLICA, *Linee orientative per la gestione dei beni negli Istituti di vita consacrata e nelle Società di vita apostolica* (2. 8. 2014). Dostupné z: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsclife/documents/CIVCSVA_lettera-circolare-gestione-beni_20140802.pdf (cit. 26. 11. 2018). Dále LO.

⁶ CONGREGAZIONE PER GLI ISTITUTI DI VITA CONSACRATA E LE SOCIETÀ DI VITA APOSTOLICA, *Economia a servizio del carisma e della missione*. Polský překlad s názvem: *Ekonomia w służbie charizmatu i misji*, Niepokalanów 2019. Dále *Ekonomia*.

⁷ Srov. P. KALETA, *Pojęcie «patrimonium stabile»*, *Roczniki Nauk Prawnych* 24 (2014) nr 4, s. 147-161: Pojem *patrimonium stabile* je relativně novým pojmem, který v sobě zahrnuje movité i nemovité věci, které ze své podstaty nebo skrze určení jsou určeny k vydržování právní osoby v církvi.

správu (plánování, rozpočty, vyúčtování, projednávání v příslušných grémiích, systémy monitorování)⁸, formy spolupráce s místní církví a odborníky z jiných řeholních institutů či s laiky při zachování spravedlivé autonomie řeholního institutu či společnosti apoštolského života⁹. Česká sekulární legislativa kromě obecných předpisů o náboženské svobodě, obsažených v čl. 16. Listiny základních práv a svobod, upravuje autonomii církví a jejich subjektů v zákoně č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech: odtud i zakotvení řeholních institutů jako církevních evidovaných právnických osob (§ 15a a násl.) jakožto organizačních složek registrovaných církví. § 26 odst. 4. zákona 3/2002 Sb. o církvích, podle kterého za jakoukoliv z nich (tedy i za řeholní instituty) ručí před státem Církev římskokatolická, a tedy její statutární orgán, jímž je v základním dokumentu církve¹⁰ určena Česká biskupská konference (dále ČBK). Právní jednání řeholních institutů tedy může mít existenční dopad na celou katolickou církev v ČR: v důsledku toho vznikly mechanismy, provazující jednotlivé subjekty (řeholní institut – KVP – ČBK) podstatně silněji než požaduje samotný Kodex kanonického práva¹¹, jak bude popsáno dále.

⁸ Srov. LO, 1.2.

⁹ Srov. LO, 2.

¹⁰ *Základní dokument církve* je v českém právním řádu je povinnou náležitostí návrhu její registrace před státem podle zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech. Při řízení o registraci nebo o přiznání zvláštních práv nebo o zapsání evidované právnické osoby ministerstvo kultury podle § 14 odst. 1 písm. c) přezkoumá, zda činnost není v rozporu s tímto základním dokumentem. Tento dokument musí také specifikovat, který orgán církve, který jedná jejím jménem s orgány veřejné správy a třetími osobami na území České republiky jako statutární orgán. Protože církev římskokatolická byla v České republice registrována již před rokem 2002, musela podle ustanovení § 28 odst. 4 citovaného zákona doplnit své údaje a dokumenty, tedy mj. také základní dokument, ve lhůtě jednoho roku od účinnosti zákona, tj. do 7. 1. 2003.

¹¹ Srov. J. Kříž, Řeholní majetkové právo v perspektivě českého právního řádu, w: *Aktuální témata III: Správa majetku institutů zasvěceného života*, s. 80-81: Konference řeholních představených se tak stávají vůči řeholím ručitelem a kontrolním

2. Odpovědnost za správu majetku v řeholním institutu

Řeholní majetek tvoří časná dobra institutu, určená pro realizaci vlastních cílů institutu podle jeho charismatu. Stejně jako ostatní majetek církve i řeholní majetek je možné nabývat všemi spravedlivými způsoby přirozeného či pozitivního práva (kán. 1259). Ani řeholníci, kteří žijí slib chudoby v různé míře radikality, nejsou a nemají být zcela osvobozeni od majetkových záležitostí.

Protože to není hlavní linií našeho příspěvku, pouze stručně rekapitulujeme, že vlastníky společného majetku jsou zde celé řeholní instituty; provincie, pokud stanovy nevyklučují tuto způsobilost (a obvykle tomu tak není); řeholní domy, pokud stanovy nevyklučují tuto způsobilost (to je již daleko obvyklejší); eventuálně další organizační jednotky institutu dle vlastního práva. Obecně řečeno majetek institutu spravují představení (oni navazují, mění a ruší majetkoprávní vztahy). Konkrétní správu provádí ekonom, který má (s možností výjimky pro řeholní domy) být odlišný od představeného (kán. 636). V souladu s kán. 1280 CIC musí mít představení svou radu: ta je s nimi spoluodpovědná v majetkových záležitostech. Vlastní právo institutu má stanovit limity řádné a mimořádné správy (horní a dolní) jak pro představené, tak pro představené se souhlasem rady (kán. 638). Maximem jsou zde limity stanovené na návrh biskupské konference Apoštolským stolcem pro každou zemi (kán. 638 § 3). Nicméně poslední dokumenty Kongregace připomínají, že odpovědnost za správu majetku má primárně být věcí všech členů řeholního institutu (nejen představených), má se zlepšit informovanost, transparentnost a profesionalita hospodářské správy, a tak se k této problematice má přistupovat již ve formaci. Plánování, rozpočty, vyúčtování, projednávání v příslušných grémiích, systémy monitorování, specifikace kmenového majetku: toto vše má být upraveno vlastním právem řeholního institutu¹².

orgánem, bez jehož souhlasu nemůže řeholní institut platně právně jednat – např. uzavírat smlouvy, přesahující stanovenou hodnotu.

¹² Srov. LO, n. 1.2.

Již kánony CIC/1983 charakterizují majetek řeholních institutů jako majetek církve, a proto uvádí normy pro jeho ochranu a v případě řeholníků zdůrazňují, že se mají vyvarovat jakéhokoliv druhu přepychu, hromadění majetku či neúměrnému zisku (kán. 634 § 2). Pod nejvyšším řízením papeže a Kongregace pro instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života dohlíží na to, zda je majetková správa shodná s charismatem řehole generální představený a generální kapitula řádu¹³, provinční představený a provinční kapitula, kterým mohou pomáhat komise a ekonomové. Již kodex stanoví, že řehole mají mít ekonomu, který spravuje majetek pod vedením představeného (kán. 636). Vlastní právo institutu pak toto ustanovení aplikuje konkrétně. Má specifikovat především kmenový majetek řeholního institutu (kán. 1291) a hranice řádné a mimořádné správy (kán. 638 § 1), jakož i interní kontrolní struktury pro jeho správu (plánování, rozpočty, vyúčtování, projednávání v příslušných grémiích, systémy monitorování)¹⁴.

Okružní list zdůrazňuje opět odpovědnost ekonomů, kteří mají periodicky předkládat vyšším představeným a jejich radám vyúčtování o administrativě, řízení a financování, dokumentovat transakce a smlouvy v souladu s požadavky občanského práva platného na příslušném místě a užívat moderní systémy archivace a uchování počítačových dat¹⁵. Důvody této odpovědnosti za majetek a jeho správu jsou zaměřeny nejen v rozměru řádného hospodaření zde na světě tak i eschatologicky, a to jak vůči společnosti světské tak církevní¹⁶. Transparentnost je zárukou správnosti, pravdivosti, efektivity působení a svědectví řeholníků, proto evangelní svědectví vyžaduje,

¹³ *Ekonomia*, n. 58.

¹⁴ Např. u dominikánů, kteří mají řízení na třech úrovních (celého řádu, provincie a domu) je za majetkové záležitosti odpovědná kapitula řádu, kapitula provincie a konventní kapitula jako grémia sborová, magistr řádu, provinciál a převor (se svými ekonomy – syndiky) jako singulární představení a tato ustanovení mají být obsažena v ekonomických statutech provincie i celého řádu. Srov. LCO, č. 327, 351 § 1, 378 § 1, 436 § 1, 551.

¹⁵ Srov. LO, n. 1.2.

¹⁶ *Ekonomia*, n. 41

aby správa aktivit probíhala plně transparentně, při respektování církevních i občanských zákonů, a aby sloužila některé z mnoha forem chudoby¹⁷.

3. Koordinace správy řeholního majetku v místní církvi

Také celosvětově působící řeholní instituty žijí své charisma v konkrétní místní církvi, a protože v místní církvi má své místo nejoriginálnější a bezprostřední zkušenost s církví (srov. LG 26), odtud pramení i nutnost koordinace řeholních institutů¹⁸ touto konkrétní místní církvi (obvykle diecézí). Zasvěcený život totiž „není skutečností vnější nebo nezávislou na životě místní církve, ale představuje způsob poznamenaný specifickým evangelním radikalismem, jak být přítomen v jejím nitru se svými osobitými dary. Tradiční institut „exempce“, vázaný na nemalý počet institutů zasvěceného života, nespočívá v jakési nadřazenosti nad jednotlivými místy ani v nesprávně chápané autonomii, ale spíše jako hlubší inkarnace církevní dimenze univerzální i partikulární¹⁹. Tuto skutečnost se učí postupně jak řeholní instituty, tak místní církve, i v tom rozměru, že řeholníci nejsou pouze jakousi „pracovní silou“ v diecézi, ale skutečností milosti v obohacení společenství ve všeobecnému povolání ke svatosti.

Direktář pro pastorační službu biskupů *Apostolorum succesoires* vymezuje postoj diecézního biskupa k řeholníkům v č. 98 – 106, jako k součástí diecézní rodiny a k Božím daru, jemuž přísluší podporovat společenství a spolupráci ve vykonávání různých legitimních

¹⁷ Srov. LO, n. 1.2.

¹⁸ Řehole jsou neoddělitelnou součástí místní církve, bez nich by obraz církve, složené pouze z posvěcených služebníků a laiků neodpovídal záměrem Zakladatele (srov. *Vita consecrata*, n. 29), řehole patří ke konstitutivním prvkům církve v rozměru charismaticko-institucionální povahy. Nejen nová hnutí, ale především řeholní instituty reprezentují onen charismatický prvek, přítomný v mnoha modifikacích v církvi od jejího počátku.

¹⁹ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. List *Iuvenescit ecclesia* o vztazích mezi hierarchickými a charismatickými dary pro život a poslání církve ze dne 14. 3. 2016, n. 21.

charismat při respektování jejich identity²⁰. Dokument Kongregace pro biskupy a Kongregace pro instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života *Mutue realtiones* (14. 5. 1978) se opírá o tuto koncilní eklesiologii²¹, nicméně se nevyslovuje ke vzájemnému vztahu biskupa a řeholního představeného. V tomto i jiných rozměrech je tedy již neaktuální, a proto vytvoření nového obdobného dokumentu je nutným požadavkem pro prohloubení teologického zakotvení, a ne pouze praktické realizace zapojení řeholníků v životě místní církve i vztahům k diecéznímu kléru, LAIKÁTU, hierarchii²².

Kodex kanonického práva i poslední dvě směrnice Kongregace pro instituty zasvěceného života a společnosti apoštolských života uvádí několik typických situací, v nichž musí instituty spolupracovat s místní církví, resp. ordinářem, a to uzavření řeholního domu, ukončení díla konaného institutem a alienace majetku (nečiní zde rozdíl mezi instituty práva diecézního a papežského). U institutů práva papežského se předpokládá, že biskup vstupuje do procesu zřizování jednotlivých domů, a v případě uzavření domu je nutné biskupa pouze konzultovat (kán. 616 § 1); v případech každého majetkového převodu se biskupovo rozhodnutí nepředpokládá, nicméně i tehdy má být vyžádáno jeho stanovisko. Pokud jde o institut práva diecézního, zde je třeba souhlasu diecézního biskupa (kán. 638 § 4). Analogicky je potřebné vést dialog s diecézním biskupem i při zakládání kláštera (srov. také kán. 611 a 612), přebírání nějakého úkolu v místní církvi, příchodu řeholníků nově na území místní církve

²⁰ Srov. *Vita consecrata*, n. 49.

²¹ Srov. *Mutue Relationes*, n. 6, 28 a 52.

²² Srov. KONGREGACE PRO INSTITUTY ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA A SPOLEČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA, Dokument *Congregavit nos in unum Christi amor* (15. 1. 1994), n. 60: Nadešel okamžik vzít tento dokument (*Mutue relationes*) opět do rukou a hledat v něm nové impulsy pro oživení ducha pravého společenství mezi řeholní komunitou a partikulární církví (...) Na jedné straně je totiž řeholní komunita vystavena riziku, že bude v partikulární církvi přítomna, aniž by se její život a pastorační činnost organicky začleňovaly do této církve, na druhé straně může existovat tendence redukovat tuto komunitu pouze na pastorační úkoly v rámci partikulární církve.

atp. Je vhodné, aby svou činnost a rozhodnutí ohledně působení institutu na určitém území vyšší představení institutu koordinovali či sdělili i jiným, na tom místě působícími řeholním institutům, proto, aby nějaké město nebo diecéze nezůstaly bez řeholní přítomnosti²³. V případě institutů diecézního práva (nebo klášterů *sui iuris*, které nemají jiného vnějšího představeného dle kán. 615) je přítomnost diecézního biskupa vyžadována častěji, např. při volbě představeného, vizituje je také ve věci řeholní kázně (kán. 628 § 2), jsou svěřeny biskupově zvláštní péči (kán. 586). Kromě toho řeholníci (a to i přes exempci a autonomii v některých případech a vlastní představené) zůstávají podřízeni moci biskupů ve věcech pastorační činnosti, veřejné bohoocty a dalších apoštolátních děl (srov. kán. 678 § 2), proto je potřebné, aby řeholní představení a místní biskupové zde postupovali v součinnosti (srov. kán. 678 § 3).

Směrnice Kongregace²⁴ řeší mimo jiné právě spolupráci s místní církví a vztahy se spolupracovníky, poradci či jinými řeholními instituty. Specifikuje, že vyšší představení institutu mají zapojit místní církve do projektů institutu, resp. do hledání alternativních možností před případným uzavřením projektu nebo řeholního domu (n. 94). Je zde znova připomenut kán. 637 CIC, podle něhož kláštery *sui iuris* dle kán. 615 jsou povinny podávat jedenkrát za rok vyúčtování místnímu ordináři a ten má mimo to právo znát ekonomické poměry institutu diecézního práva. Pokud se některé řeholnice specifickým způsobem zapojí do diecézní pastorace, je to chápáno jako projev ministeriality žen a jejich profesionality, a má být o těchto službách uzavřena dohoda mezi institutem a místní církví (srov. kán. 681), specifikující výkon této činnosti.

Důvod této spolupráce uvádí obě směrnice Kongregace (LO 2.3 i *Ekonomia* n. 95): ekonomické otázky jsou dnes natolik složité, že téměř nemožné se obejít bez spolupráce s odborníky, laiky, nebo členy jiných institutů. Je ale třeba se vyvarovat dvou extrémů: a) snahy ušetřit na službách poradců, a riskování právních, ekonomických,

²³ Srov. *LO*, n. 2.1.

²⁴ Srov. *tamtéž*, n. 2.1, srov. také *Ekonomia* n. 94-95.

či daňových problémů; b) neuváženému plýtvání s penězi Institutu na neúčelné konzultační služby. Konečnou odpovědnost za administrativní, ekonomická, správní i finanční rozhodnutí nese vždy sám Institut, a nemůže ji delegovat na laické zaměstnance, nebo na členy jiných institutů. Meziinstitucionální spolupráce (sdílení zdrojů, projektů a aktivit) má být chápána jako způsob posílení správy zdrojů a působení každého institutu; velkou možností jsou zde konference vyšších představených (při nich zřízené studijní komise, analytické skupiny atp.). Konkrétně jsou tyto otázky daní, sociálního a zdravotního pojištění, pracovní dokumentace, ale i investic, plánování, kapitálu řešeny podle možností a situace v jednotlivých zemích. V České republice se v oblasti pojištění obvykle uplatňuje Evropskou unií preferovaný systém závislé práce (tedy vztah zaměstnanec – zaměstnavatel): takřka všichni řeholníci jsou zaměstnání církevními nebo světskými institucemi; u řeholnic je to rozmanitější. Pokud nejsou zaměstnankyněmi, pak jsou povinny podle zákona o zdrav pojištění platit pojištění zdravotní ve výši odpovídající minimální mzdě (nyní tedy 1350 Kč měsíčně), na jejich dobrovolnosti zůstává, a tedy ne všechny řeholnice si platí pojištění sociální. Daňový systém zahrnuje v ČR povinnost fyzických osob, tj. také zaměstnaných řeholníků odvádět daň z příjmu, právnické osoby pak platí také příslušné daně (zvláště daň z příjmu, DPH, daň z nemovitých věcí atp.).

4. Současná praxe v této oblasti v české katolické církvi

Česká situace je navíc specifická v tom, že zde 1. 1. 2013 nabyl účinnosti zákon č. 428/2012 Sb. ze dne 5. 12. 2012 o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, který ukončil přímý způsob financování církví i jejich subjektů (vč. řeholních institutů) státem. To paradoxně vedlo k většímu semknutí především ženských řeholních institutů ve spolupráci, k většímu doзору ze strany konferencí vyšších představených, biskupské konference a k transparentnosti. Zákon je kombinací fyzické restituce (pouze ze státního majetku státu a s omezeními) v odhadované výši 75 mld. Kč a finanční kompenzace 59 mld. Kč v poměru 80% pro římskokatolickou církev a 20% pro další církve a náboženské společnosti. Zákon stanovil i finanční náhradu za

nevydaný majetek a dočasné (17ti letá přechodná lhůta se snižovanou částkou od čtvrtého roku) poskytnutí příspěvků na podporu činnosti náboženského společenství (náhrada za dotace na platy duchovních, dosud státem poskytovaných)²⁵.

Řeholní instituty využívají (stejně jako jiné církevní právnické osoby) zdroje financování trvalejšího charakteru (dotace, granty, účelové daly, sbírky, výnos vlastní činnosti, investice, dary věřících, odkazy a dědictví)²⁶ i zdroje přechodné (příspěvek na činnost, snižovaný dle zák. 428/2012 Sb. o 5% ročně až do r. 2029²⁷ a finanční kompenzace do r. 2042). Pro dělení státem poskytnuté finanční náhrady vytvořila katolická církev svá vnitřní pravidla. ČBK rozděljuje 1,258 miliardy Kč tak, že menší část ponechává pro své fungování, část vložila do centrálního rezervního fondu. Zbytek rozděljuje diecézím s přihlédnutím k jejich velikosti, stupni religiozity a velikosti předpokládané fyzické restituce. Řeholní instituty mají autonomii v investování i hospodaření a v případech navrácení historického majetku jednájí samostatně, ovšem správa tohoto majetku do jisté míry podléhá kuratele Konference vyšších představených (dále KVP). Ta má v ČR dvě části: mužskou (dále KVPM) a ženskou konferenci vyšších představených (dále KVPŽ)²⁸. Roční sazba náhrady činí 200 milionů

²⁵ Podrobněji např. D. NĚMEC, *Das tschechische Gesetz über Eigentumsvergleich mit Kirchen und Religionsgemeinschaften aus dem Jahr 2012*. w: Archiv für katholisches Kirchenrecht. Mit besonderer Berücksichtigung der Länder deutscher Sprache, Paderborn 2013, pp. 161-200.

²⁶ Zák. č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností, § 27odst. 4.

²⁷ což v případě ženských řeholních institutů byl příspěvek na mzdy vyšších představených. Pokud byly jiné řeholnice ustanoveny na místech „duchovních“ tedy např. pastoračních asistentek v duchovní správě, byly financovány z těchto prostředků diecézních.

²⁸ Konferenci tvoří vyšší představené ženských řeholních společenství a společností apoštolského života na území ČR. Jejím cílem je koordinace při zařizování společných záležitostí, podpora řeholního života a pomoc v dosahování cílů jednotlivých institutů. Konference je zřízena jako církevní právnická osoba má své stanovy schválené Apoštolským stolcem (27. 5. 1996). Dostupné z: http://www.kvpzr.cz/sites/default/files/stranky/kdo_jsme/stanovy.pdf (cit. 26. 11. 2017).

Kč pro mužské řeholní instituty a 115 Kč korun pro instituty ženské. KVPM vytvořila rezervní fond, zbylou část rozděljuje řádům, kongregacím a společnostem apoštolského života podle počtu jejich členů i očekávané fyzické restituce. Také KVPŽ vytváří rezervní fond, zbylou část prostředků rozděljuje mezi jednotlivé instituty podle komplikovaného modelu: jedna třetina zbytku těm institutům, které budou fyzicky restituovat podle výšky očekávané restituce, zbylé dvě třetiny ostatním institutům podle počtu domů a členů. Tento model byl prozatím dohodnut na 5 let a nyní (od r. 2018) probíhá revize (zvláště s ohledem na výsledky fyzické restituce majetku).

Obě Konference vyšších představených uzavřely v únoru 2014 s ČBK dohody (konzultované s Apoštolským stolcem, přímo se státním sekretariátem)²⁹, podle nichž se případy insolvence řeholních institutů a kongregací budou řešit z těchto rezervních fondů příslušných konferencí. V důsledku těchto dohod tak v českém prostředí dochází ke změně pozice a nárůstu důležitosti konferencí vyšších představených, protože tím se z původně pouze koordinující jednotky stává kontrolní a ručitelský orgán, což sice není zcela v dikci platného Kodexu kanonického práva (kán. 708 a násl.) ale bylo potřebné principiálně i pro minimalizaci rizik po linii právní: dle ustanovení § 26 zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, v případě likvidace „církevní“ právnické osoby (tedy i řeholního institutu) garantuje její závazky registrovaná církev³⁰. Ohledně rezervního fondu je ručitelský závazek stanoven tak, že při likvidaci právnické osoby (institutu) případné pohledávky hradí její zřizovatel, tedy ČBK, které pro insolventní právnickou osobu poskytne předem hrazení (či zpětně uhradí) KVP (v případě mužských řeholních institutů min. 50

²⁹ Dohoda ČBK a KVPM je z 8. 4. 2014 byla schválena Apoštolským stolcem 5. 4. 2014. Dohoda ČBK s KVPŽ z 4. 2. 2014 byla schválena Apoštolským stolcem 5. 4. 2014.

³⁰ § 26 zákona č. 3/2002 Sb., o církvích: (4) Nepostačuje-li při likvidaci evidované právnické osoby její majetek k úhradě závazků, ručí za tyto závazky registrovaná církev a náboženská společnost, jejíž orgán ji navrhl k evidenci. Likvidační zůstatek z likvidace evidované právnické osoby přechází na registrovanou církev a náboženskou společnost, jejíž orgán ji navrhl k evidenci.

milionů Kč., v případě řeholních institutů ženských poskytne celou částku). Půjde-li o solventní právnickou osobu (institut), bude zůstatek převeden na KVP. Ohledně finanční kompenzace placené státem dle zákona č. 428/2012 Sb., je stanoveno, že pokud jde o zaviněnou situaci, tak další finanční kompenzace případně ČBK, a pokud jde o situaci nezaviněnou, další finanční kompenzace případně KVP. V případech mimořádné správy, tedy souhlasu Apoštolského stolce s majetkovým či finančním převodem nad 40 milionů Kč musí toto být oznámeno předsedovi ČBK i předsedovi či místopředsedovi KVP. Ve věcech směnečných a obdobných je nutný souhlas nejvyššího představeného institutu a také vždy dosvědčení doklady ČBK; pokud se jedná o ženské řeholní instituty, zde stačí dosvědčení předsedy, místopředsedy nebo generálního sekretáře ČBK. Ministerstvu kultury ČR je oznamován zápis omezení dispozičního práva konkrétního institutu. Nové právnické osoby je nyní možné zřizovat jen s vědomím KVP a souhlasem diecézního biskupa s oznámením ČBK (a kopií žádosti na MK ČR). Stejně tak změny v evidenci církevní právnické osoby (řeholního institutu) je nutné oznámit ČBK (v kopii žádosti na MK ČR).

Obě Konference vyšších představených pak uzavírají další *dohody s jednotlivými řeholními instituty*³¹ jak ohledně podmínek ručení potřebných pro omezení, dohled, spolupráci a solidaritu mezi řeholemi tak ohledně dělení finanční kompenzace. Ženské instituty navíc vypracovaly Směrnice rezervního fondu³² pro mimořádně obtížné a krizové situace: výše jeho kmenového majetku činí alespoň 15 mil Kč a prostředky z něj budou spravovány dle investičního plánu schváleného předsednictvem KVPŽ po projednání s ČBK. Do fondu jsou odváděny prostředky ve výši 5% po dobu tří let (od 4. roku pak již jen 1%). Příspěvek na ústředí dělá 2%. Zbytek je dělen

³¹ Např. s Českou dominikánskou provincií je to Dohoda o podmínkách ručení z 2. května 2014.

³² Srov. KVPŽ, *Stanovy rezervního fondu* (4. 12. 2013) Dostupné z: http://www.kvpzr.cz/sites/default/files/stranky/kdo_jsme/smernice_rezervniho_fondu.pdf (cit. 26. 11. 2017).

pomocí klíče: 1/3 institutům s fyzickou restitucí, 2/3 ostatním v závislosti na počtu členek a domů (bodový systém). Všechny instituty se zavázaly zpracovat operační plán využití prostředků, jež předloží KVPŽ (zde jej hodnotí její analytická skupina a schvaluje KVPŽ). Řeholnice dále vytvořily analytickou skupinu (poradní orgán)³³, která má napomoci zajistit, aby vlastnictví nabyté fyzickou restitucí a finanční kompenzací bylo spravováno tak, aby bylo zachováno a dále spravováno a investováno tak, aby přinášelo zisk a zajistilo trvalý provoz církevních subjektů. Tato analytická skupina nemá výkonnou pravomoc a příslušná opatření přijímá pak na základě jejích podkladů předsednictvo KVPŽ nebo jednotlivé subjekty KVPŽ. V rámci analytické skupiny pracuje také ekonomický odborník, který má za úkol již dopředu doporučit či nedoporučit investiční plány z finanční náhrady u jednotlivých institutů³⁴.

Na závěr ovšem konstatujeme, že taková pozice Konference vyšších představených odpovídá dikci Okružního listu CIVSVA (2014) č. 2, který připomíná, že tato grémia mají být příspěvkem pro růst společenství mezi instituty, mají podporovat spolupráci a dialog, zajišťovat platnou pomoc a poskytovat užitečné impulzy, zvláště v otázce občanské legislativy.

Závěr

Správa řeholního majetku má ovšem kromě aspektu ekonomického (efektivita) také dimenzi charismaticko-duchovní (rozměr svědectví). Místo hospodářských záležitostí v životě řeholního společenství je kladeno na významnější pozici, než tomu bylo doposud. Ekleziologické zakotvení řeholních institutů v životě místních církví vyžaduje jak větší spolupráci mezi instituty samotnými, tak i větší dozor a kooperaci ve vztahu k diecéznímu biskupovi. V českém

³³ Srov. KVPŽ, *Statut analytické skupiny* (3. 6. 2013). Dostupné z: http://www.kvpzr.cz/sites/default/files/stranky/kdo_jsme/statut_as_kvpr.pdf (cit. 26. 11. 2017).

³⁴ To mužské řeholní instituty nemají, protože to nepovažují za potřebné a volí opačnou strategii: odevzdávají roční účetní uzávěrky hospodaření analytické skupině KVPM a tak je jakoby zpětně kontrolováno celé hospodaření institutu.

prostředí se otázky kontroly, revize, dohledu a spolupráce v majetkových otázkách prohlubují již o roku 2013, kdy k tomu přispěla účinnost zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, a tím i nově nastavený způsob financování pro církevní subjekty, tedy i pro řeholní instituty. Nižší podpora ze strany českého státu vede k větší zodpovědnosti institutů, transparentnosti a nutnosti spolupracovat a potkává se s důrazy, které na oblast hospodářské správy kladou poslední dokumenty Kongregace pro instituce zasvěceného života a společnosti apoštolského života i svatého otce Františka. Ten zdůrazňuje, že majetkové záležitosti jsou sice důležité, ale že důležitější je, abychom proměnili majetek a bohatství na vztahy, protože lidé mají větší hodnotu než věci a jsou cennější než vlastněné bohatství³⁵.

Cooperation in the administration of the property of the religious institute in the territory of the Local Church

Recent documents of the Apostolic See more strongly reflect the importance of responsible property management in religious institutes, the supervision and transparency of such administration and even incorporated its importance in the field of religious formation. The article recapitulates the position of religious institutes within the local church, their cooperation in the area of property management and finally also concrete steps in the management of religious institutes in the Czech Republic after the first few years of implementation of Act No. 428/2012 Coll., on property settlement with churches and religious societies. The law includes physical restitution in kind with financial compensation. Religious institutes partially deposit and partially invest money from financial compensation for unreleased property. The aim of these steps in the future should be the economic separation of churches (including religious orders) from the state, which enable financial self-sufficiency of churches.

³⁵ Srov. *Promluva papeže Františka při Anděl Páně dne 22. 9. 2019*, dostupné z: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/angelus/2019/documents/papa-francesco_angelus_20190922.html.

KLÍČOVÁ SLOVA: řeholní instituty; správa majetku; dočasná dobra; místní církev; kooperace mezi instituty; ekonom; katolická církev; restituce

KEYWORDS: religious institutes; property management; temporary good; local church; cooperation between institutes; economist; catholic church; restitution

NOTA O AUTORZE

ICLIC. DR MONIKA MENKE TH.D. – adiunkt Katedry Historii Kościelnej i Prawa Kanonicznego, Wydział teologii Świętych Cyryla i Metodego Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu; adiunkt Katedry teorii i historii prawa, Wydział Prawa Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu; notariusz Międzydiecezjalnego Sądu Kościelnego w Ołomuńcu.